

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 175-204
ISSN: 1302-6879

Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Concentration in Turkish Banking Sector

- Alpaslan SEREL*
- Nurcihan AKŞEHİRLİ**

*Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Balıkesir/Türkiye.
Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Balıkesir/Turkey.
aserel@bandirma.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8612-931X

**Doktora Öğrencisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Balıkesir/Türkiye.
Phd Student, Bandırma Onyedi Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of Economics, Balıkesir/Turkey.
naksehirli70@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6659-9376

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
13/03/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
02/06/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2020

Atf: Serel, A. & Akşehirli, N. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 175-204

Citation: Serel, A. & Akşehirli, N. (2020). Concentration In Turkish Banking Sector. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 48, 175-204

Öz

Yoğunlaşma, piyasadaki kaynak ve faaliyetler toplamının büyük bir kısmının bu toplama sahip olan birimlerin çok azı tarafından yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada, Türk Bankacılık Sektörüne ait yoğunlaşma düzeyinin K-banka yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma endeksleri ile ölçülmesi amaçlanmıştır. 1999- 2019 dönemine ait aktif büyüklük, kredi ve alacaklar, mevduat, şube sayısı ve personel sayısına ilişkin veriler esas alınmıştır. Çalışma, kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankaları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. K-banka yoğunlaşma analizinde; endeksin %40- %60 aralığında bulunması nedeniyle tüm alt piyasalar, ağırlıklı olarak zayıf oligopol niteliği göstermiştir. Kredi ve alacaklar alt piyasasında sadece 1999 ve 2000 yılında endeks, %40 olan sınırın altında yer almış ve tekelleri rekabet piyasası grubunda bulunmuştur. Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma analizinde, mevduat alt piyasası dışındaki tüm alt piyasalar ağırlıklı olarak 200-999 aralığında kalmış ve zayıf oligopol vasfı taşımıştır. Şube sayısı ve çalışan sayısı alt piyasalarına yönelik bulgular, sadece 2001 yılında güçlü oligopol lehine sonuç vermiştir. Mevduat alt piyasası ise 1999-2002 ve 2012-2018 dönemlerinde zayıf oligopol kategorisinde bulunurken; endeksin 1000-1,799 aralığına yükselmesi ile 2003-2011 ve Haziran 2019 dönemlerinde, güçlü oligopol piyasa grubunda yer almıştır. Genel olarak her iki endekse ait analiz sonuçlarının uyumlu olduğu görülmüştür. **Anahtar Kelimeler:** Türk bankacılık sektörü, piyasa yoğunlaşması, yoğunlaşma endeksleri.

Abstract

Concentration is defined as the majority of the total resources and activities in the market being managed by very few of the units that own this total. In the study, it is aimed to measure the concentration level of the Turkish Banking Sector by K-bank concentration and Herfindahl-Hirschman concentration indices. Data on assets, loans and receivables, deposits, number of branches and number of workers for the period 1999- 2019 are taken as basis. The study was carried out within the framework of development and investment banks and deposit banks. In K-bank concentration analysis; due to the index being in the range of 40% - 60%, all sub-markets showed predominantly weak oligopoly character. In the index, loans and receivables sub-market, it was only below the 40% limit in 1999-2000 and was in the monopolistic competition market group. In the Herfindahl-Hirschman concentration analysis, all sub-markets except the deposit sub-market remained predominantly in the range of 200 to 999 and carried the weak oligopoly characteristic. Findings for the sub-markets of the number of branches and the number of employees yielded results in favor of the strong oligopol only in 2001. The deposit sub-market was in the weak oligopol category in 1999-2002 and 2012-2018 periods. With the index rising to the range of 1000- 1,799, it was included in the strong oligopolic market group between 2003-2011 and June 2019. In general, the results of the analysis of both indices were found to be compatible.

Keywords: Turkish banking sector, market concentration, concentration indices

Giriş

Yoğunlaşma, iktisadi kaynaklar ve faaliyetler toplamının, az sayıdaki işletme tarafından kontrol edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Piyasa yapıları ise pazarda bulunan satıcılar arasındaki rekabetin derecesine göre sınıflandırılırken tam rekabet piyasaları ile monopol piyasalar arasında değişen bir görünüm sergilemektedir. Tam rekabet piyasalarında birçok satıcı bulunmakta; homojen bir piyasa görünümü oluşmaktadır. Monopol piyasalarda ise tek bir satıcı yer almaktadır. Günümüz piyasalarında, tam rekabet piyasalarına ve monopol piyasalara rastlamak pek mümkün olmamakta; piyasalar, uç noktada yer alan bu iki piyasa türü arasında bir yerde şekillenmektedir. Fiyatı belirleyici güce sahip birkaç firmanın bulunduğu oligopol, fiyat üzerinde etkisi bulunmayan çok sayıda firmanın bulunduğu tekelleri rekabet ve iki satıcının bulunduğu düopol, iki uç piyasa arasında bir yerde konumlanan piyasalara örnek teşkil etmektedir (Yaşar ve Gere, 2018: 171-197).

Yoğunlaşmanın sınıflandırılması ise iki şekilde yapılmaktadır. İlk sınıflandırmaya göre; bütüncül yoğunlaşma ve piyasa yoğunlaşması ayırımına gidilirken; ikinci sınıflandırmada yatay, dikey

ve karma yoğunlaşmadan söz edilmektedir. Yoğunlaşmaya etki eden başlıca unsurlar arasında da ölçek ekonomileri, endüstriye giriş engeli, firma birleşmeleri, ekonomik büyüme ve piyasa genişlemesi, araştırma geliştirme (AR-GE) faaliyetleri ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi, finansal ve mali düzenlemeler yer almaktadır.

Yoğunlaşma düzeyi, birçok endeks aracılığıyla ölçülmektedir. K-banka yoğunlaşma endeksi (CR_k), Herfindah- Hirschman endeksi (HHI), Rosenbluth Hall Tideman endeksi, Hannah ve Kay endeksi, Hause endeksi, kapsamlı yoğunlaşma endeksi, Entropi endeksi ve hâkimiyet endeksi, yoğunlaşma ölçümlerine aracılık eden başlıca endeksler arasında bulunmaktadır. Söz konusu endeksler içerisinde CR_k ve HHI en çok kullanılan endeksleri oluşturmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'de finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olan Türk bankacılık sektörü birçok işleve sahip olmaktadır. Tasarruf sahipleri ile fon talep edenlere aracılık etme, yatırım ve tüketimin finansmanını sağlama, ekonomik büyümeye katkı oluşturma, işsizliği azaltma, vergi gelirlerini artırma, para politikasının etkinliğine aracılık etme ve dış ekonomik ilişkileri geliştirme, söz konusu işlevlerin başında gelmektedir. İşlevleri ve ekonomiye sağladığı katkılar çerçevesinde Türk bankacılık sektörünün yoğunlaşma seviyesinin ölçümü büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada, sektörün yoğunlaşma düzeyinin CR_k ve HHI endeksleriyle analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle, yoğunlaşmanın kavramsal çerçevesine, yoğunlaşmaya etki eden unsurlara ve yoğunlaşmanın ölçümünde kullanılan endekslerin kapsamına yer verilmiştir. Bankacılık piyasa yapısını ele alan literatürdeki araştırmalara yer verilmesinin ardından Türk bankacılık sektörünün finansal sistem içerisindeki önemi ve yoğunlaşmaya etki eden faktörlerin Türk Bankacılık sektörüne yansımaları aktarılmıştır. Literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak, toplam beş alt piyasanın 21 yıllık süreçteki yapısal gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye Bankalar Birliği(TBB) veritabanından temin ettiğimiz kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankalarına ait 1999-2019 dönemi aktif büyüklük, kredi ve alacaklar, mevduat, şube ve personel sayısı verileri kullanılarak söz konusu alt piyasalardaki yoğunlaşma düzeyi analiz edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise ölçümde elde edilen sonuçlar aktarılarak Türk bankacılık piyasa yapısının değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Yoğunlaşma Kavramı, Etki Eden Unsurlar ve Ölçüm Yöntemleri

Yoğunlaşma, ekonominin veya belli bir sektörün belirli sayıdaki firmalar tarafından kontrol edilebilme durumunu ifade etmektedir.

1.1. Yoğunlaşma Kavramı

Yoğunlaşma ile piyasanın veya belli bir sektörün kaç firma tarafından ve belli göstergelere göre hangi oranlarda kontrol edildiğinin araştırılması, ölçülmesi ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yoğunlaşma türleri iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaların ilkinde, yoğunlaşma kavramı, bütüncül yoğunlaşma ve piyasa yoğunlaşması olarak iki başlık altında incelenmektedir. *Bütüncül yoğunlaşma*; tüm ekonominin belirli sayıda ve büyüklükte firmalar tarafından kontrol edilmesi olarak adlandırılmaktadır. Bütüncül yoğunlaşma ile ülke ekonomisinde etkinliği bulunan ilk 500 firmayı kapsayan bir ölçüm yapılmaktadır. Bu firmaların toplam satışlarına, varlıkları toplamına, istihdam ettikleri toplam çalışan sayısına ve sağladığı net kâr tutarına göre düzenlenen ölçütlerin değerlendirilmesi, yoğunlaşma kavramı ile ortaya konulmaktadır. *Piyasa yoğunlaşması* ise belirli bir piyasanın yine az sayıda olan ve büyüklük avantajına sahip firmalar tarafından kontrol edilebilmesi anlamına gelmektedir. Piyasa yoğunlaşması, belirli bir piyasadaki toplam firma sayısını göz önünde bulundurmakta; söz konusu piyasada gerçekleşen toplam satış miktarı içindeki firma payları, kapasite veya üretim miktarı gibi firma büyüklüklerini esas alarak karşılaştırma yapmaktadır (Süslü ve Baydur, 1999: 151-163).

Yoğunlaşma türlerinin ikinci sınıflandırmasında; yoğunlaşma kavramı, firmaların faaliyet gösterdikleri piyasalar ve bu piyasalar içerisinde üretim ve dağıtım ağındaki yerleri esas alınarak yatay, dikey ve karma yoğunlaşma olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır. *Yatay yoğunlaşmalar*, benzer mal ve hizmet üreten piyasalarda birbirleriyle rekabet halinde olan firmalar arasında gerçekleşmektedir. Banka birleşmeleri, yatay yoğunlaşma kapsamında yer alan örneklerden birini oluşturmaktadır. Yatay yoğunlaşma sonucunda ilgili piyasadaki firma sayısı en az bir adet eksilmekte; ortaya çıkan yeni firmanın piyasa payı büyümektedir. *Dikey yoğunlaşmalar*, bir mal veya hizmetin üretim ve dağıtımının farklı aşamalarındaki firmalar arasında oluşmaktadır. Dikey yoğunlaşmalar, yukarı ya da aşağı yönlü gerçekleşmektedir. Yukarı yönlü yoğunlaşmada, alıcı konumundaki firma tedarikçi durumundaki firmanın; aşağı yönlü yoğunlaşmada ise tedarikçi durumundaki firma alıcı konumundaki

firmanın kontrol ve yönetimini devralmaktadır. Diğer yoğunlaşmalarda, firma sayısının değişmemesi nedeniyle piyasa yapısında doğrudan bir farklılık meydana gelmemektedir. Son olarak *karma yoğunlaşmalar* da faaliyet alanları bakımından aralarında girdi-çıkıtı ilişkisi bulunmayan, fiili ya da potansiyel olarak rakip olmayan firmalar arasında gerçekleşmektedir. Karma yoğunlaşmanın işlem maliyetlerindeki azalış sonrasında oluşması, piyasa etkinliğinin artmasına neden olmaktadır (Kaynak ve Ari, 2011: 39-58).

1.2. Yoğunlaşmaya Etki Eden Unsurlar

Ölçek ekonomileri, endüstriye giriş engeli, firma birleşmeleri, ekonomik büyüme ve piyasa genişlemesi, AR-GE faaliyetleri ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi, finansal ve mali düzenlemeler, yoğunlaşmaya etki eden başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. *Ölçek ekonomileri*, üretim ölçeğinin büyümesi ile uzun dönem ortalama maliyetlerde azalış olması durumu olarak ifade edilmektedir. Ölçek ekonomileri ile sağlanan avantajlarla firmaların maliyetleri azalmakta; verimlilikleri yükselmekte ve böylelikle üretim hacimleri artmaktadır. Üretim seviyesinin yükselmesi ile firmaların pazar payları ve piyasa yoğunlaşma düzeyleri de artış göstermektedir. Piyasadaki mevcut firmaların, piyasaya yeni girecek firmaları engellemek amacıyla fiyat politikalarını uzun dönem ortalama maliyetlerinin üzerinde belirlemeleri ise *endüstriye giriş engeli* olarak belirtilmektedir. Uygulanan bu politika, piyasanın oligopol görünüm sergilemesine neden olmakta; böylelikle piyasadaki yoğunlaşma oranı da korunmaktadır. Ancak piyasadaki bir ya da birkaç firmanın giriş engeli dolayısıyla sahip oldukları avantajları, piyasadaki diğer firmalarla rekabet ederken kullanmaları halinde yoğunlaşma oranı etkilenmektedir. *Firmaların* aralarındaki rekabeti azaltıp kârı artırmak amacıyla *birleşme* yoluna gitmeleri de yoğunlaşmayı etkileyen faktörlerden bir diğerini oluşturmaktadır (Ediz ve Önder, 2019: 25-40).

Öte yandan, *finansal ve mali düzenlemeler* de yoğunlaşmayı etkilemektedir. Son yıllarda firma satın almak amacıyla oluşturulmuş fon şirketlerinin sayısı artmaktadır. Genellikle söz konusu firmalar, büyüme ihtiyacı olan firmaları satın almaktadır. Satın alma sonrasında, yeni oluşan firma ölçeğinin büyümesi, firmaların birleşme öncesinde borçlandıkları faiz oranından çok daha düşük maliyetlerle borçlanmalarına olanak vermektedir. Firmalara sunulan vergi avantajları da yoğunlaşma girişiminde etkili olmaktadır. Özellikle, geçmiş yıl zararlarının gelecek yıl kârlarından düşülmesi şeklindeki

vergi avantajlarından faydalanmak amacıyla birleşme ve devralma yoluna gidilmektedir (Çelen, 2010: 16-20).

Ekonominin büyümesi ve piyasaların genişlemesi durumunda, firmaların ekonomi genelindeki ve piyasadaki büyümeye aynı düzeyde ayak uyduramamaları, yeni firmaların piyasaya girmesine; dolayısıyla firmaların piyasa paylarının azalmasına ve yoğunlaşma düzeyinin düşmesine sebep olmaktadır. *AR-GE faaliyetlerinde bulunma ve geliştirilen yeni teknoloji düzeyi*, bir yandan ürün çeşitliliği ve üretim miktarını artırırken diğer yandan üretim maliyetlerini düşürmektedir. Ayrıca aynı girdi miktarı ile daha fazla çıktı elde edilmesini sağlaması nedeniyle üretimde rekabet üstünlüğünü artırmaktadır. Piyasadaki güçlü ve üstün teknolojiye sahip olan firmalar, zaman içinde, piyasadaki teknolojik açıdan yeterli seviyede olmayan firmaların piyasa dışına çıkmasına veya faaliyetlerini sonlandırmasına neden olmaktadır. Bu durum, piyasa yoğunlaşma düzeyinin teknolojik açıdan üstün olan firmaların lehine gelişim göstermesini sağlamaktadır (Önder, 2016: 179-208).

1.3. Yoğunlaşmanın Ölçümü

Piyasa yoğunlaşma düzeyinin ölçülmesi için kullanılan birçok endeks bulunmaktadır. (CR_k), *HHI*, Rosenbluth Hall Tideman endeksi, Hannah ve Kay endeksi, Hause endeksi, kapsamlı yoğunlaşma endeksi, Entropi endeksi ve hâkimiyet endeksi, yoğunlaşma ölçümlerine aracılık eden başlıca endeksler arasında bulunmaktadır. CR_k ve *HHI*, ölçümlerde en çok kullanılan endeksler arasında yer almaktadır.

a-K-Banka Yoğunlaşma Endeksi (CR_k)

CR_k basit ve sınırlı veri gerektirmektedir. Endeks, piyasadaki en büyük k tane bankanın piyasa payı toplamını dikkate almakta; çok sayıdaki küçük bankanın yapısındaki değişimleri hesaba katmamaktadır.

$$CR_k = \sum_{i=1}^k s_i, \quad 0 < CR_k < 1, \quad s_1 \geq \dots \geq s_k \geq \dots \geq s_n$$

(1)

Endeks hesaplanırken belirlenen k değeri için oluşturulmuş bir referans bulunmamakta olup genellikle ilk dört ya da sekiz banka ölçüme katılmaktadır. Endeks "0" ile "1" arasında değerler almaktadır. Teorik olarak, piyasada birbirine yakın pazar payına sahip sonsuz sayıda banka bulunması halinde, başka bir ifade ile tam rekabet

şartlarında, endeks değeri yaklaşık "0" olurken; monopol durumunda ise endeks "1" e eşit olmaktadır. Eğer piyasa eşit büyüklükte k adet bankadan oluşuyorsa endeks değeri aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Coşkun vd., 2012: 80-87).

$$CR_k = \sum_{i=1}^k S_i = \sum_{i=1}^k \frac{1}{n} = \frac{k}{n}$$

(2)

Çalışmada, esas alınan göstergelerdeki en büyük ilk 4 banka ölçümlenerek (CR_k , $k = 4$), ilgili göstergenin piyasa yapısı ortaya konulmaktadır. CR_4 'de, ölçüm değerlerine göre piyasa yapıları, aşağıda belirtildiği şekilde oluşmaktadır (Deniz ve Işık, 2011: 57-78).

$CR_4 < \% 40 \rightarrow$ Tekelci Rekabet

$CR_4 > \% 40 \rightarrow$ Oligopol

$\% 40 < CR_4 < \% 60 \rightarrow$ Zayıf Oligopol

$CR_4 > \% 60 \rightarrow$ Kuvvetli Oligopol

$CR_1 = \% 100 \rightarrow$ Monopol

(3)

b-Herfindahl - Hirschman Yoğunlaşma Endeksi (HHI)

HHI ise kuramsal açıdan en çok kullanılan, diğer endekslerle karşılaştırma yapmak için özellikle tercih edilen, en önemli piyasa yoğunlaşma endekslerinden biri olarak kabul edilmektedir. Herfindahl ve Hirschman tarafından yapılmış olan çalışmalar sonucunda aşağıdaki şeklini alan *HHI*, mevcut haliyle halen kullanılmaya devam etmektedir.

$$HHI = \sum_{i=1}^k s_i^2$$

(4)

Denklemden de görüldüğü gibi bütün bankalar ölçümlemeye katılmakta ve büyük bankalara daha büyük bir ağırlık katsayısı verilerek büyük bankaların, endeks değeri içinde önemli bir yere sahip olması sağlanmaktadır. Endeks, sektördeki banka sayısı arttıkça banka sayısındaki değişmelere giderek daha duyarsız hale gelmektedir (Hazar vd.,2017: 41-68). *HHI* değeri, piyasada bulunan firma paylarının karelerinin toplamı alınarak belirlenmekte; 0-10,000 arası

değerler almaktadır. Bu değerın sıfıra yaklaşması, birbirine yakın piyasa payına sahip çok sayıda bankanın varlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla *HHI* değerinin 199'dan küçük olması tam rekabet piyasasına; 10,000 olması ise monopol piyasaya işaret etmektedir. *HHI* değer aralıklarına göre piyasa yapıları aşağıdaki gibi şekillenmektedir (Öksüzler ve Bayır, 2014: 94-112).

- 0<*HHI*<199→ Tam Rekabet
200<*HHI*<999→ Zayıf Oligopol
1,000<*HHI*<1,799→ Güçlü Oligopol
1,800<*HHI*<10,000→ Monopol

2. Literatür Araştırması

Literatürde, bankacılık piyasa yapısını inceleyen çalışmalar bulunmakta olup Korkmaz, Erer ve Erer, (2016: 142-143) çalışmalarında, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 19 bankaya ait 2007-2014 dönemi verilerini esas almıştır. Sermaye yeterliliği değişeni yardımıyla yoğunlaşma ve finansal kırılganlık arasındaki nedensellik bağının varlığını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında, panel klasik regresyon denklemlerinden, Pearson korelasyon matrisinden ve Holtz-Eakin nedensellik analizinden faydalanmıştır. Çalışmada, sermaye yeterliliği değişkeninin hem kısa hem de uzun dönemde, finansal kırılganlığı belirleyici bir unsur olduğu; yoğunlaşmanın kırılganlığı, kırılganlığın da yoğunlaşmayı etkilediği sonucuna varmıştır.

Al-Muharrami, (2009: 178-179) çalışmasında, 1993-2002 döneminde Katar bankacılık piyasasının tekel gücünü araştırmıştır. Analizinde Panzar Rosse 'H İstatistiği' testi ile K-banka yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma endekslerini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Katar bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın çok yüksek olduğu ve piyasa yapısının 'monopolcü rekabet' niteliğinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu doğrultuda, Katar Merkez Bankası'nın büyük bankalar arasındaki birleşmeler konusunda çok dikkatli davranması gereğini vurgulamıştır. Ayrıca bankaların ilave yeni şube açma uygulamasını sonlandırmalarını da önermiştir.

Memic, (2015: 85) çalışmasında, Bosna-Hersek bankacılık piyasasının yapısı, uzun vadeli dengesini ve anayasal kurumlarını araştırmayı ve aynı zamanda 2008-2012 yılları arasında bankaların tekel gücünü incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmasında, K-Banka yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman endeksi ölçümlerini ve Panzar-Rosse 'H-İstatistiği' kullanmıştır. CR_k ve *HHI* endekslerini kullanarak gerçekleştirdiği analizinde, Bosna-Hersek bankacılık piyasasının,

yoğunlaşma eğiliminde orta derecede konsantre bir pazara sahip olduğu; Panzar-Rosse “H-istatistiği” verilerine göre de Bosna-Hersek'teki bankaların pazar segmentine bağlı olarak tek el veya tek elci rekabet altında faaliyet gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Uzgören ve Tarhan, (2012) çalışmalarında CR_k ve HHI endeksleri aracılığıyla bilanço büyüklüğü değişkenini kullanarak Türk bankacılık piyasasının yapısını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, Türk bankacılık piyasasındaki yoğunlaşmanın, Chamberlin'in monopolcü rekabet için oluşturduğu grup modelinin temel varsayımları ile büyük ölçüde örtüştüğü sonucuna ulaşmıştır. Piyasa yapısının, halen satın alma ve birleşmelere olanak tanıdığını vurgulamıştır.

Özcan ve Çiftçi, (2015: 3) çalışmalarında, Türkiye'de mevduat bankacılığında yoğunlaşma ile kârlılık ilişkisini ampirik analiz çerçevesinde incelemiştir. Çalışmaya Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 24 mevduat bankasını katarak panel veri yöntemini kullanmıştır. Çalışmada, bankaların kârlılığı ve piyasa payı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu; mevduat bankacılığında rekabetin yüksek olduğu ve kârlılığın temel olarak bankaların performansı doğrultusunda olduğu sonucunu elde etmiştir.

Schaeck, vd., (2009: 711-712) çalışmalarında, 45 ülkede bankacılık piyasasının rekabet düzeyini Panzar-Rosse modeli çerçevesinde ele almıştır. Çalışma sonucunda, bankalar arasındaki rekabet artışının piyasa istikrarını artırdığını; daha rekabetçi bir bankacılık piyasasının yaşanabilecek sistemik bir kriz karşısında daha güçlü kalabileceğini belirtmiştir.

Taşkın, (2015: 196-200) çalışmasında, 2003-2013 dönemi için, Türk bankacılık sektöründe finansal istikrar ve rekabet ilişkisini analiz etmiştir. Çalışmada, sektörün sağlamlık endeksini hesaplayarak Panzar-Rosse modeli yardımıyla rekabet seviyesini ölçülemiştir. Sektördeki yoğunlaşmayı ve yabancı bankaları, çalışmaya kontrol değişkeni vasfıyla eklemiştir. Çalışma sonucunda, finansal istikrarın gerek kısa gerekse uzun dönemde rekabeti düşürdüğüne; yabancı bankaların uzun dönemde finansal istikrarı artırdığına; yoğunlaşma oranlarının rekabete anlamlı etki yaptığını işaret etmiştir.

Karakaya ve Atukalp, (2019: 90-91) çalışmalarında, rekabetin Türkiye'deki mevduat bankalarını etkileme düzeyini incelemeyi amaçlamıştır. Veri setini; 2002-2018 dönemini ve 25 mevduat bankasına ait değişkenleri kapsayan dengeli panel veriden oluşturmuştur. Türk bankacılık piyasasındaki rekabetin, mevduat bankalarının aktif kârlılık oranı ve öz sermaye kârlılık oranını yükselttiği sonucuna ulaşmıştır.

Akar ve Çiçek, (2007: 181) çalışmalarında, 1998-2006 döneminde, Türk bankacılık piyasasındaki mevduat bankalarının yoğunlaşma seviyesini, en büyük aktif büyüklüğe sahip 5 bankanın sektör toplamındaki paylarını belirleyerek analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, yoğunlaşma oranının, 2001 krizi sonrasında artış gösterdiğini; 2006 yılı itibarıyla % 65 seviyesine ulaştığını ifade etmiştir. 2001 krizinin akabinde bankacılık piyasasında faaliyet gösteren banka sayısının azalmasıyla merkezileşme eğiliminin arttığını; piyasada kalan bankaların müşteri adedinde artış gerçekleştiğini; piyasada yüksek dereceli yoğunlaşma oluştuğunu dile getirmiştir.

Bikker ve Kaaf, (2002) çalışmalarında, Avrupa ve diğer kıtalarda bulunan toplam 23 ülkenin bankacılık piyasalarındaki yoğunlaşma seviyesini ve yoğunlaşma-rekabet ilişkisini Panzar-Rosse ve Bresnahan modelleri aracılığıyla incelemiştir. Analiz sonucunda; Avrupa'daki rekabet seviyesinin ABD, Kanada ve Japonya gibi ülkelerden daha güçlü görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında, her ülke için banka büyüklükleri açısından üç alt pazar tanımladıklarını ve rekabet derecelerini tahmin ettiklerini; bu doğrultuda küçük bankaların, büyük bankalardan daha az rekabetçi koşullar altında faaliyet gösterdiklerini ifade etmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde mevduat ve kredi piyasalarında rekabet düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmiştir.

Çalmaşur ve Daştan, (2016: 363-377) çalışmalarında, Türk bankacılık piyasa yapısı ve kârlılık arasındaki ilişkiyi; toplam 42 bankaya ait 2001-2014 dönemi verilerini kullanarak farklı hipotezler çerçevesinde analiz etmiştir. İncelemesi sonucunda, Türk bankacılık piyasasında görelî-piyasa-gücü, yapı davranış performans ve etkin yapı: ölçek etkinliği hipotezlerinin kısmen; rahat yaşam hipotezinin ise güçlü bir biçimde geçerli olduğunu dile getirmiştir.

Kurul, (2011: 1-6), çalışmasında, Türk bankacılık piyasasının yapısını kredi ve mevduat değişkenlerini esas alarak incelemiştir. Kredi değişkenini türlerine göre, sektörel ve bölgesel bazlı; mevduat değişkenini ise türlerine göre ve bölgesel bazlı olarak analizine eklemiştir. Çalışma sonucunda, kredi piyasasının mevduat piyasasına göre daha rekabetçi olduğunu; kredi piyasasında ticari ve konut kredilerine yönelik rekabetin daha yüksek seviyede gerçekleştiğini belirtmiştir.

3. Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Sistemdeki Yeri ve Önemi

Türkiye'de finansal sistem; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), bankalar, diğer finansal kuruluşları (finansal kiralama, faktoring, finansman şirketleri), sermaye piyasası kuruluşları (menkul kıymet yatırım ortaklıkları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları, halka açık şirketler, Takasbank, sigorta ve reasürans şirketleri, sosyal güvenlik kurumları ve yetkili döviz büroları), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ve Borsa İstanbul A.Ş. (BİST)'den oluşmaktadır (Şahin, 2016: 487-553).

Tablo 1'de de yer aldığı gibi %83 ile finansal sistem içinde en büyük paya sahip olan bankacılık sisteminin, ekonomiye birçok katkısı bulunmaktadır. Aracılık fonksiyonu, söz konusu katkıların başında gelmektedir. Bankaların aracılık fonksiyonu kapsamında, fon fazlası olanlar olarak tanımlanan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olanlar olarak adlandırılan kredi talep edenler bir araya gelmekte; mevduat toplama ve kredi verme faaliyetleri gerçekleşmektedir. Öte yandan bankalar, kredi verme faaliyeti ile yatırımların ve tüketimin finansmanını sağlarken; ekonomik büyümeye, işsizliğin azalmasına ve de vergi gelirlerinin artışına katkı sağlamaktadır. Bankalar, finansal gelişmişlik ve finansal istikrarın sağlanması konusunda da öncü rol üstlenmektedir. Özellikle öz kaynakların yeterli olduğu, istenilen kârlılık seviyesine ulaşabilen bankacılık sektörlerinin var olduğu ekonomilerde, yabancı yatırımlara olan bağımlılık azalmaktadır (Kartal, 2018: 5-27).

Tablo 1: Türkiye'de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü: 2018

Sektör	Tutar (Milyar TL)	Toplam İçindeki Pay (%)
Bankalar	3,867	83
Portföy Yönetim Şirketleri	167	4
Sigorta Şirketleri	171	4
İşsizlik Sigortası Fonu	127	3
Emeklilik Yatırım Fonları	91	2
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	77	2
Finansal Kiralama Şirketleri	69	1
Faktoring Şirketleri	35	1
Finansman Şirketleri	40	1

Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma

Aracı Kurumlar	25	1
Reasürans Şirketleri	5	0
Girişim Sermayesi	1	0
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	1	0
Toplam	4,674	100

Kaynak:(TBB, 2019a). (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

Bankaların diğer katkıları arasında; asimetrik bilgi problemlerinin çözülmesi, ölçek ve kapsam ekonomilerinden faydalanılması ve ödeme sistemlerinin etkinliğinin artırılması yer almaktadır (Yağcılar, 2011: 5-10). Ayrıca, ekonomi genelinde etkili bir para politikasının gerçekleşmesi de bankalar aracılığıyla gerçekleşmekte; ekonomide para üretimi TCMB ve mevduat bankaları tarafından sağlanmaktadır. Bankacılık sistemi, dış ticaretin fonlanması ve dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine de olumlu etkide bulunmaktadır (Şahin, 2016: 487-553).

2019 yılı Aralık ayı verilerine göre Türk bankacılık piyasası; 34 mevduat, 13 kalkınma ve yatırım, 6 katılım bankası olmak üzere toplam 53 banka, 11.374 şube sayısı ve 204.626 çalışan sayısı ile faaliyet göstermektedir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [BDDK], 2019). Türk bankacılık piyasasının aktif büyüklüğü 2018 yılı sonunda 3.867 milyar TL'ye ulaşmış olup aktif büyüklüğün Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'ya oranı %104 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 2'ye göre, 2014 yılında 1,994 Milyar TL olan piyasanın aktif büyüklüğü, 2015 yılında %20 oranında artarak 2,400 Milyar TL'ye; 2016 yılında %13 artarak 2,731 Milyar TL'ye, 2017 yılında %19 artarak 3,258 Milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam aktiflerin GSYİH'e oranı ise 2014 yılında %114, 2015 yılında %121, 2016 ve 2017 yıllarında %105 seviyesinde gerçekleşmiştir. Piyasanın krediler toplamı, 2014 yılında 1.185 Milyar TL iken 2018 yılı sonunda 2.394 Milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı yıl toplam kredilerin GSYİH içindeki payı %65 düzeyinde bulunmuştur. 2014 yılında 987 Milyar TL seviyesinde bulunan toplam mevduatlar ise 2018 yılında 2.036 Milyar TL'ye yükselirken GSYİH payı da %55'e çıkmıştır (TBB, 2019a).

Tablo 2: Türk Bankacılık Piyasasının Aktif, Kredi, Mevduat Tutarları ve GSYİH'e Oranları: (2014-2018)

Yıl	Aktif (Milyar TL)	Aktif/GSYİH Oranı (%)	Kredi (Milyar TL)	Kredi/GSYİH Oranı (%)	Mevduat (Milyar TL)	Mevduat/GSYİH Oranı (%)
2014	1,994	114%	1,185	61%	987	48%
2015	2,400	121%	1,497	64%	1,245	53%
2016	2,731	105%	1,747	67%	1,454	56%
2017	3,258	105%	2,112	68%	1,711	56%
2018	3,867	104%	2,394	65%	2,036	55%

Kaynak:(TBB, 2019a). (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

Türk bankacılık sektörünün finansal sistem içerisindeki yer ve önemi, sektörün yoğunlaşmasına etki eden ya da etme ihtimali olan unsurların da sektör özelinde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda; sektörde yaşanan birleşmeler ve geliştirilen yeni teknoloji düzeyi, ön plana çıkan unsurlar arasında yer almaktadır.

Bankacılık sektörünün içinde bulunduğu rekabet ve etkinlik anlayışı, bankaların faaliyetlerini farklı coğrafi bölgelere dağıtarak genişlemelerine etkiye bulunmaktadır. Söz konusu etki, bankaların hem yurt içi hem de yurt dışında şube ağlarının genişlemesi, finansal toplulukların bankalarla ve sektör dışındaki firmalarla birleşmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu eğilimin en önemli nedeni dünyada giderek artan ve sertleşen rekabet ortamında başarılı olabilmek için bankaların artık kendilerini büyük olmak zorunda hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Bankacılıkta yaşanan birleşmeler, artan yoğunlaşma ile rekabetin azabileceği ihtimalini yükseltmektedir (Yağcılar, 2011: 68).

Tablo 3'de, Türk bankacılık sektöründe 2001 sonrasında yaşanan ve aynı zamanda iktisat literatüründe 'yatay yoğunlaşma' olarak adlandırılan yoğunlaşma türüne örnek teşkil eden başlıca banka birleşmeleri gösterilmiştir. 2001 yılına kadar tam rekabetin sağlanamamış olması, halka açıklık oranının düşük olması gibi nedenlerle banka birleşmeleri yaşanmamış olsa da kriz sonrası

yeniden yapılandırma programı ile banka birleşmelerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile birleşmeleri artırmak amacıyla vergi teşvikleri getirilmiş; bu teşvikler ile sorunlu olan bankaların gönüllü satın almaları gerçekleşmiştir. 2001 krizi sonrasında; teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve rekabetçi bir ortamın oluşmasını sağlayan düzenlemeler ile bankacılık sektöründe rekabet artmıştır. Enflasyonun ve reel faiz oranlarının düşmesi, kamu kesimi borçlanma gereksiniminin azalması gibi nedenler ile bankalar geleneksel bankacılık faaliyetlerine yönelmiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda bankaların net faiz marjları daralmış; sektörde yaşanan rekabet nedeni ile bu marj daha da aşağı çekilmiştir. Yaşanan süreç sonucunda, ürün çeşitliliği ve kalitesi yanında fiyat odaklı rekabet de artmış; düşen kâr marjlarını telafi etmek için bankalar birleşme yoluyla ölçeği büyütme, maliyetleri kontrol etme ve işlem hacmini artırma gibi stratejilerle kârlılıklarını korumaya çalışmıştır. Bu kapsamda, 2001-2011 döneminde, toplam 11 birleşme yaşanmış; toplam 22 banka birleşme kapsamına dahil olmuş ve bu gelişmeler sonucunda sektördeki toplam banka sayısı 11 adet azalmıştır (Gündoğdu, 2016: 357-358).

Tablo 3: Türk Bankacılık Sektöründe Birleşmeler

Birleşen Kuruluşlar	Birleşme Sonrası Unvan	Tarih
Türkiye Emlak Bankası A.Ş. ve T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	09.07.2001
Tekfen Yatırım ve Finansman Bank A.Ş. Ve Bank Ekspres A.Ş.	Tekfenbank A.Ş.	18.10.2001
Morgan GuarantyTrusyCo. ve The Chase Manhattan Bank	The Chase Manhattan Bank	10.11.2001
Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. Ve Osmanlı Bankası A.Ş.	Osmanlı Bankası A.Ş.	29.08.2001
Osmanlı Bankası A.Ş. ve T. Garanti Bankası A.Ş.	T. Garanti Bankası A.Ş.	11.12.2001
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve Sınai Yatırım Bankası A.Ş.	TSKB A.Ş.	27.03.2002
Finansbank A.Ş. ve Fiba A.Ş.	Finansbank A.Ş.	03.04.2003
CreditLyonmais SA ve CreditAgricoleIndosuez T.A.Ş.	CreditAgricoleIndosuez T.A.Ş.	03.03.2004
Ak Uluslararası Bankası A.Ş. ve Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	09.09.2005
Koçbank A.Ş. ve Yapı Kredi Bankası A.Ş.	Yapı Kredi Bankası A.Ş.	28.09.2006
Fortisbank A.Ş. ve Türk Ekonomi Bankası	Türk Ekonomi Bankası	12.02.2011

Kaynak:(BDDK, 2011). (Erişim Tarihi: 07.03.2020).

Teknolojik gelişim seyri, bankacılık sektöründeki yoğunlaşmaya etki eden bir diğer unsuru oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründe bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler ve uyarlanmasının pahalı olması ve yine iletişim yöntemlerinin gelişmesi, yoğunlaşma hareketini teşvik etmektedir. Bankalar, yoğunlaşma sonucu oluşacak maliyet düşüşleri, prodüktivite artışları nedenleriyle de yoğunlaşmaya gitmektedir (Parasız, 2000: 9). Piyasa yoğunlaşma düzeyinin teknolojik açıdan üstün olan bankaların lehine gelişim göstermesi nedeniyle Türk bankacılık piyasasında, inovatif uygulamalara yönelik rekabet giderek artmaktadır. Özellikle dünyanın dev bankacılık gruplarının Türkiye pazarına girmesi ve piyasadaki yabancı sermayeli banka payının artması ile teknolojik yeniliğe dayalı rekabetin daha da hız kazandığı görülmektedir. Artan rekabet sonucunda bankacılık ürünlerindeki çeşitlilik ve kalitenin artması, banka müşterileri içerisinde elektronik mecralara yatkın olan genç nüfus payının yüksek olması ve müşterilerin dijital kanalları kullanma istekleri, Türkiye'de elektronik bankacılığın gelişimine etki eden faktörler arasında yer almaktadır.

Elektronik bankacılık; maliyetlerin düşürülmesi, bilgi toplumunun taleplerinin karşılanması, teknoloji rekabet üstünlüğünün kazanılması ve stratejik seviyede etkin kararlar verilebilmesi gibi maddi amaçlar göz önünde bulundurularak, günümüzün teknolojik olanaklarının bankacılık faaliyetleri için uygulanması, geliştirilmesi ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen ürün ve hizmetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Elektronik bankacılık; zaman ve yer sınırsızlığı sağlamakta, hizmet kalitesini artırmakta ve aynı zamanda maliyet avantajı yaratmaktadır. Teknoloji, işgücü ve banka çevresi elektronik bankacılığın temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Elektronik bankacılığın başlıca kanalları arasında ise internet bankacılığı, ATM ve telefon bankacılığı bulunmaktadır (Kaya, 2015: 489-497).

Tablo 4, elektronik bankacılığın Türkiye'deki gelişimini net bir şekilde ortaya koymaktadır. 2019 yılsonu itibarıyla internet bankacılığını aktif kullanan müşteri sayısının 11.984.716'ya, mobil bankacılığı aktif kullanan müşteri sayısının 40.300.148'e ulaştığı görülmektedir (TBB, 2019b). Piyasa genelindeki toplam ATM sayısının 53.024, toplam POS sayısının ise 1.599.481 seviyesine çıkması dikkat çekmektedir. 2014 yılında 105.513.424 olan ATM kartı sayısının 2019 yılı sonunda % 57 oranında arttığı; kredi kartı sayısının ise 2014 yılında 57.005.902 iken 2019 yılında 69.825.826 düzeyine geldiği tespit edilmektedir. Söz konusu verilerdeki gelişim, banka müşterilerinin ve dolayısıyla bankaların dijital eğilimlerinin hızla arttığına işaret etmekte; önümüzdeki yıllarda inovasyona yönelik

rekabetten üstün çıkacak olan bankaların lehine gelişebilecek yoğunlaşma ihtimaline de vurgu yapmaktadır (Bankalararası Kart Merkezi [BKM], 2019).

Tablo 4: Elektronik Bankacılıkta Seçilmiş Veriler: (2014-2019)

Yıl	İnternet Bankacılığı Aktif Müşteri Sayısı(*)	Mobil Bankacılık Aktif Müşteri Sayısı(*)	ATM Sayısı	ATM Kartı Sayısı	POS Sayısı	Kredi Kartı Sayısı
2014	14,315,056	6,711,360	45,576	105,513,424	2,191,382	57,005,902
2015	17,420,451	12,164,368	48,277	112,383,854	2,158,328	58,215,318
2016	20,398,627	19,217,598	48,421	117,011,685	1,746,220	58,795,476
2017	13,125,178	21,518,768	49,847	131,593,443	1,656,999	62,453,610
2018	12,544,102	31,029,892	51,941	146,375,337	1,586,747	66,304,603
2019	11,984,716	40,300,148	53,024	166,211,057	1,599,481	69,825,826

Kaynak1(*):(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

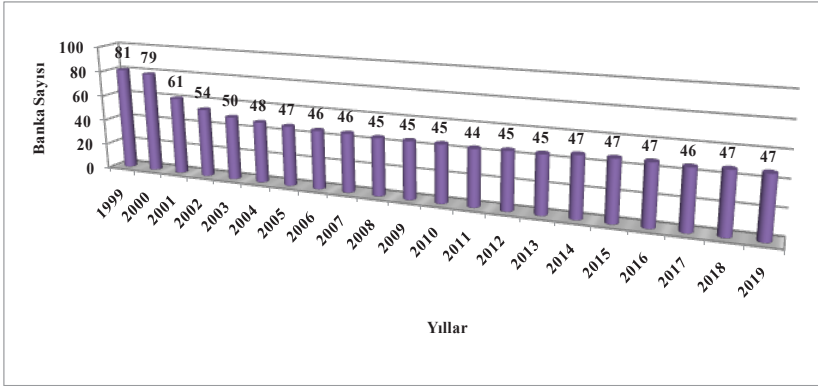
Kaynak2:(BKM,2019). (Erişim Tarihi: 08.03.2020).

Türk bankacılık sektöründe geçmiş yıllarda gerçekleşen ve önümüzdeki yıllarda da oluşma ihtimali olan yoğunlaşma adımları, sektörün finansal sistem içindeki büyüklüğü nedeniyle, ekonominin kırılabilirliği açısından da önem taşımaktadır. Nitekim, bankalararası bağımlılığın üst seviyede olması ve herhangi bir sebeple bir bankanın sistem dışına çıkması, diğer tüm bankaları hatta tüm ekonomiyi etkilemektedir. Sistemik risk olarak ifade edilen bu durumun gerçekleşmemesi için bankacılık piyasasında pazar payı yüksek olan bankaların belirlenerek sektördeki güncel yoğunlaşma durumunun analiz edilmesinde fayda bulunmaktadır (Kartal, 2018: 5-27).

4. Türk Bankacılık Sektörünün Yoğunlaşma Ölçümü

Çalışma kapsamında, Türk bankacılık piyasasının yoğunlaşma ölçümü, CR_4 ve HHI endeksleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir; 1999-2018 döneminde Aralık ayı, 2019 yılında ise Haziran ayına ait istatistiki veriler esas alınmıştır. Türkiye Özel Finans Kurumları Birliği'nin 2001 yılında kurulması, Birlik unvanının 'Türkiye Katılım Bankaları Birliği' olarak 2005 yılında değiştirilmesi ve tüm bu gelişmelerin esas aldığımız dönemin başlangıç yılı olan 1999'dan sonra gerçekleşmiş olması nedenleriyle katılım bankaları ölçüm kapsamında yer almamıştır. TBB verileri kullanılarak mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının yoğunlaşma düzeyi

ölçümlenmiştir. Çalışmada kullanılan ve şekil 1'de belirtilen banka sayıları da bu doğrultuda oluşmuştur (TBB, 2019b).

Şekil 1: Çalışmada Kullanılan Banka Sayısı: (1999-2019).

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

4.1. Türk Bankacılık Sektörünün K-Banka Yoğunlaşma Endeksine Göre Analizi

Çalışmada, yoğunlaşma seviyesi; Türk bankacılık piyasasında faaliyet gösteren en büyük ilk dört banka (CR_4) için 1999-2018 döneminde Aralık ayı, 2019 yılında ise Haziran ayına ait TBB verileri çerçevesinde ve K-Banka yoğunlaşma endeksi aracılığıyla ölçülmüştür. Kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankalarına ait aktif büyüklüğü, kredi ve alacaklar, mevduat, şube ve çalışan sayısı başlıklarına yönelik piyasa payları, çalışmada kullandığımız veri gruplarını oluşturmuştur.

Aktif büyüklüğü, bankaların varlık performansını ifade etmekte; piyasadaki büyüklüğünü belirlemektedir. Likit aktifler (nakit değerler ve TCMB, bankalar, para piyasasından alacaklar ve zorunlu karşılıklar), finansal varlıklar, net krediler, duran aktifler (net iştirakler, bağlı ve birlikte kontrol edilen ortaklıklar ve maddi duran varlıklar) ve diğer aktifler, bankaların aktif büyüklüğünü belirleyen göstergeleri oluşturmaktadır. Tablo 5'e göre; en büyük ilk dört bankaya ait aktiflerin yoğunlaşma düzeyi, 1999 yılında 0,40 iken 2002 yılı ve sonrasında 0,50'nin üzerine çıkmış; 2005 ve 2009 yıllarında 0,55 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılı itibarıyla yoğunlaşma azalmaya başlamış; 2013-2019 döneminde de 0,46-0,49 bandında seyir göstermiştir.

Tablo 5: Türk Bankacılık Piyasasına Ait CR_4 Yoğunlaşma Endeksi Değerleri: (1999-2019)

Yıl	Aktif Büyüklüğü	Kredi ve Alacaklar	Mevduat	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
1999	0.40	0.39	0.45	0.46	0.45
2000	0.41	0.38	0.45	0.45	0.46
2001	0.47	0.46	0.48	0.56	0.53
2002	0.50	0.47	0.52	0.52	0.47
2003	0.52	0.46	0.54	0.53	0.54
2004	0.51	0.45	0.55	0.55	0.55
2005	0.55	0.48	0.57	0.52	0.45
2006	0.53	0.50	0.55	0.50	0.46
2007	0.53	0.49	0.55	0.47	0.44
2008	0.53	0.49	0.56	0.46	0.43
2009	0.55	0.46	0.57	0.46	0.44
2010	0.54	0.47	0.58	0.46	0.44
2011	0.52	0.48	0.53	0.46	0.45
2012	0.50	0.47	0.52	0.46	0.44
2013	0.49	0.47	0.50	0.45	0.42
2014	0.48	0.46	0.49	0.45	0.42
2015	0.48	0.46	0.50	0.46	0.44
2016	0.47	0.46	0.49	0.47	0.45
2017	0.46	0.46	0.50	0.48	0.45
2018	0.46	0.47	0.51	0.49	0.45
2019	0.47	0.48	0.51	0.48	0.45

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Krediler, bir bankanın elde edeceği bilgiler sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere yasalar, iç kurallar ve kendi kaynaklarını göz önünde tutarak belli bir teminat karşılığında ya da teminatsız olarak para, teminat ya da kefalet verme şeklinde tanıdığı limit olarak tanımlanmaktadır. Krediler nitelikleri açısından, nakdi ve gayrinakdi; vadeleri açısından kısa, orta ve uzun vadeli; teminatları açısından teminatl ve teminatsız, izin açısından şube yetkili ve otorize; kaynak açısından banka kaynağından kullanılan, reeskont ve dış kaynaklı krediler; kullanma amacı açısından bireysel ve ticari krediler olarak

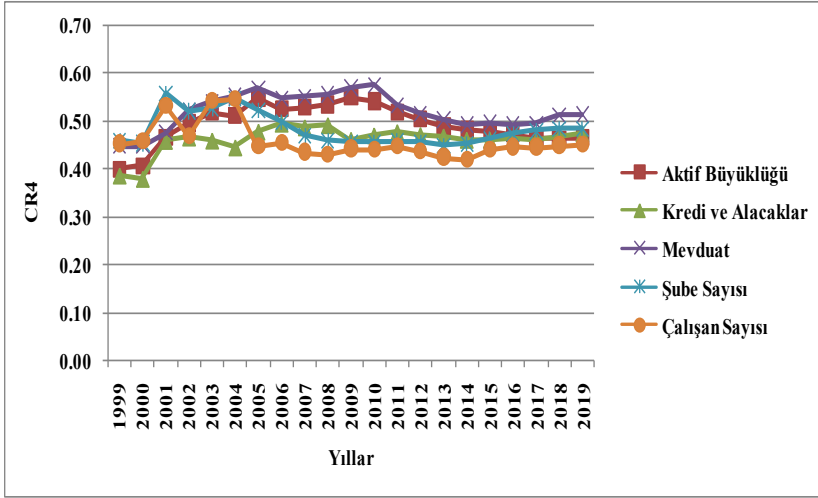
sınıflandırılmaktadır (Kaya, 2015: 277-285). Kredi ve alacaklarda, 1999 yılında 0,39 olan yoğunlaşma eğilimi, 2001 yılı itibarıyla 0,40 olan kritik sınırın üzerine çıkmış; piyasa yapısı tekelci rekabetten zayıf oligopole dönmüştür. Aynı alt piyasada, yoğunlaşma düzeyi 2006 yılında 0,50'ye yükselmiş; 2007 itibarıyla tekrar düşüşe geçerek 2019 yılına kadar 0,46-0,50 bandında hareket etmiştir.

Mevduat, istenildiği zaman veya belli bir vade sonunda geri alınmak üzere gerçek ve tüzel kişiler tarafından bankalara ya da bu konuda yetkili kuruluşlara Türk Lirası/yabancı para olarak yatırılan paralar olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2015: 225). Tasarruf mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı, ticari kuruluşlar mevduatı, bankalar arası mevduat ve diğer kuruluşlar mevduatından oluşmaktadır. Ayrıca vadelerine göre de vadesiz, vadeli, ihbarlı ve birikimli mevduat olarak sınıflandırılmaktadır (Parasız, 2011: 176-183). Bankaların topladıkları mevduat açısından piyasadaki yoğunlaşma durumu incelendiğinde, 1999 ve 2000 yıllarında 0,45 iken 2002 itibarıyla hızla artış göstermiş; 2005 ve 2009 yıllarında 0,57, 2010 yılında 0,58 düzeyine kadar yükselmiştir. Ancak 2011 ve sonrasında, ilk dört bankanın mevduata ilişkin yoğunlaşması düşüş göstermiştir. İlk dört banka dışındaki bankaların topladıkları mevduat tutarı artmıştır. Bu durum, mevduat alt piyasasının, analiz edilen diğer alt piyasalarla karşılaştırıldığında, yoğunlaşmanın en yoğun olduğu alt piyasa olma özelliğini değiştirmemiştir.

Şube ve çalışan sayılarına yönelik alt piyasalarda, ilk dört bankanın yoğunlaşma eğilimi, 2001 yılı itibarıyla önce artmıştır; ancak 2007 ve sonrasında şube sayısı; 2005 ve sonrasında da çalışan sayısı başlığında azalış eğilimi göstermiştir. İlk dört banka dışındaki bankaların şube ve personel sayılarını artırmaları, yoğunlaşma düzeyini azaltmıştır.

Genel olarak tüm alt piyasalarda, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında Türk bankacılık sektöründe yaşanan yapısal değişimin etkileri görülmüştür. Krizlerin akabinde uygulanmış olan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP) çerçevesinde, özel ve kamu bankalarının ve de TMSF'ye devredilen bankaların yeniden yapılandırılması sağlanmış; Bankalar Kanunu ile sektör denetimine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda, şekil 2'de de yer aldığı gibi, 1999 yılında 81 olan sektördeki kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankaları toplamı 2004 yılında 48'e düşmüştür. Bu durum ilk dört bankanın yoğunlaşma düzeyinin artmasına katkıda bulunmuştur. Öte yandan 2007 yılı sonrasında, sektördeki yabancı sermayeli banka payının

hızla artmış olması, ilk dört bankanın yoğunlaşmasının azalmasına neden olmuştur.

Şekil 2:Türk Bankacılık Piyasasına Ait CR_4 Yoğunlaşma Endeksi Değerleri: (1999-2019)

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Gerçekleştirmiş olduğumuz CR_4 yoğunlaşma analizi doğrultusunda; aktif büyüklüğü, kredi ve alacaklar, mevduat, şube ve çalışan sayısı alt piyasalarının, % $40 < CR_4 < 60$ aralığında bulunmaları nedeniyle, zayıf oligopol nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Kredi ve alacaklar alt piyasası, sadece 1999 ve 2000 yıllarında tekeli rekabet kategorisinde bulunmuştur. Haziran 2019 verilerine göre, analize konu edilen göstergelerde, piyasadaki en büyük ilk dört banka tablo 6'da belirtilmiştir.

Aktif büyüklüğünde, piyasanın % 46,52'si, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (% 15,29), T.İş Bankası A.Ş. (% 10,84), T.Halk Bankası A.Ş. (% 10,75), Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. (% 9,64) verilerinden oluşmuştur. Kredi ve alacaklarda, en büyük ilk dört bankanın toplam piyasa payı % 47,51 olup T.C.Ziraat Bankası A.Ş. (% 16,08), T. Halk Bankası A.Ş. (% 10,96),T. İş Bankası A.Ş. (% 10,44),T. Vakıflar Bankası T.A.O. (% 10,03) CR_4 bankalarını meydana getirmiştir. Mevduat alt piyasasının % 51,39'u, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (% 17,59), T. Halk Bankası A.Ş.(% 11,81), T. İş Bankası A.Ş. (% 11,60) ve T. Garanti Bankası A.Ş. (% 10,39) tarafından toplanan mevduat tutarından ileri gelmiştir.

Türk bankacılık piyasasındaki şube sayısının % 48,43'ü CR₄ bankalarına ait verilerden oluşmuştur. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (% 17,03), T. İş Bankası A.Ş. (% 12,61), T. Halk Bankası A.Ş. (% 9,61) ve T. Vakıflar Bankası T.A.O. (% 9,18) şube sayısında en büyük paya sahip ilk dört banka arasında bulunmuştur. Çalışan sayısında ise piyasanın % 45,18'ini elinde bulunduran en büyük ilk dört bankayı T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (% 12,88), T. İş Bankası A.Ş. (% 12,76), T. Halk Bankası A.Ş. (% 9,87) ve T. Garanti Bankası A.Ş. (% 9,67) oluşturmuştur.

Tablo 6: Türk Bankacılık Piyasasında CR₄ Bankaları: Haziran 2019

CR4	Banka	Aktif Büyüklüğü Piyasa Payı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	15.29%
2	T. İş Bankası A.Ş.	10.84%
3	T. Halk Bankası A.Ş.	10.75%
4	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	9.64%
CR4	Banka	Kredi ve Alacaklar Piyasa Payı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	16.08%
2	T. Halk Bankası A.Ş.	10.96%
3	T. İş Bankası A.Ş.	10.44%
4	T. Vakıflar Bankası T.A.O.	10.03%
CR4	Banka	Mevduat Piyasa Payı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	17.59%
2	T. Halk Bankası A.Ş.	11.81%
3	T. İş Bankası A.Ş.	11.60%
4	T. Garanti Bankası A.Ş.	10.39%
CR4	Banka	Şube Sayısı Piyasa Payı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	17.03%
2	T. İş Bankası A.Ş.	12.61%
3	T. Halk Bankası A.Ş.	9.61%
4	T. Vakıflar Bankası T.A.O.	9.18%
CR4	Banka	Çalışan Sayısı Piyasa Payı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	12.88%
2	T. İş Bankası A.Ş.	12.76%
3	T. Halk Bankası A.Ş.	9.87%
4	T. Garanti Bankası A.Ş.	9.67%

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Haziran 2019 itibarıyla CR_4 yoğunlaşma ölçümüne göre, Türk bankacılık piyasasının genel kabul görmüş göstergelerinde, kamu bankalarının piyasa payları dikkat çekmektedir. Bu durum, kamu bankaları tarafından alınan kararlar ve gerçekleştirilen bankacılık faaliyetlerinin gerek bankacılık sistemi gerekse ülke ekonomisine yön verme potansiyelini açıkça ortaya koymaktadır.

4.2. Türk Bankacılık Sektörünün Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma Endeksine Göre Analizi

Çalışmada yoğunlaşma düzeyi, kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankalarının, 1999-2018 dönemi Aralık ayı ve 2019 yılı Haziran ayına ait aktif büyüklüğü, kredi ve alacaklar, mevduat, şube ve çalışan sayısı verileri doğrultusunda ve Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma endeksi aracılığıyla ölçülmüştür. Söz konusu göstergelere yönelik tüm istatistiki veriler TBB veritabanından temin edilmiştir.

HHI yoğunlaşma endeksi, aktif büyüklüğünde, 1999 yılında 638,79 iken 2002 sonrasında hızla yükselmiş; 2009 yılında 987,81 ile en yüksek seviyesine çıkmış; 2013 ve sonrasında düşüş eğilimine girerek Haziran 2019 itibarıyla 879,69 olarak gerçekleşmiştir. Aktif büyüklüğü alt piyasasındaki yoğunlaşma, yıllar arasında inişli çıkışlı bir görünüm sergilemekle birlikte analiz edilen dönemin tüm yıllarında endeks, 1000'in altında yer almış; piyasa yapısını farklılaştıran bir değişim yaşanmamıştır. Kredi ve alacaklarda, 1999 yılında 623,13 düzeyinde olan piyasa yoğunlaşması, 2005 yılında 820,44 seviyesine çıkmış; 2011 yılında 890,92 olmuştur. Tablo 7'de de belirtildiği gibi, 2012-2019 döneminde, 842,70-887,36 bandında seyretmiştir.

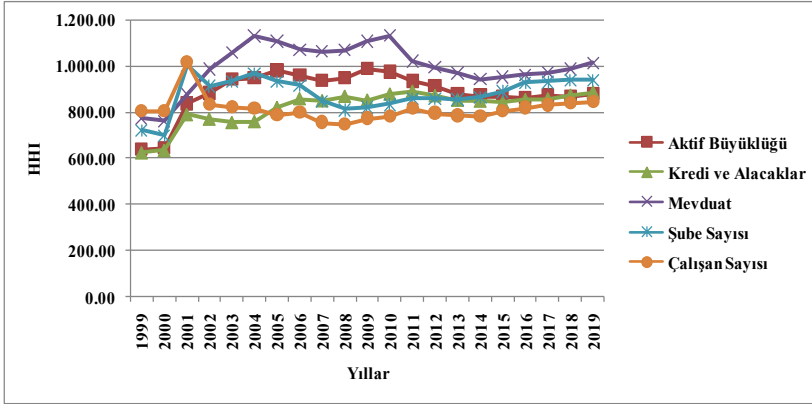
Tablo 7: Türk Bankacılık Piyasasına Ait *HHI* Yoğunlaşma Endeksi Değerleri: (1999-2019)

Yıl	Aktif Büyüklüğü	Kredi ve Alacaklar	Mevduat	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
1999	638.79	623.13	773.97	723.70	803.83
2000	643.48	633.27	763.15	700.83	805.03
2001	836.36	789.16	879.04	1,002.69	1,017.33
2002	882.99	769.71	987.30	913.99	832.98
2003	941.70	754.88	1,058.97	935.36	824.30
2004	948.83	758.99	1,130.32	969.27	816.52
2005	980.53	820.44	1,107.34	933.97	787.43
2006	959.50	858.47	1,072.21	918.62	798.66

2007	938.48	849.26	1,063.91	847.81	756.17
2008	948.30	869.00	1,071.77	812.10	748.59
2009	987.81	852.15	1,107.30	822.75	773.48
2010	974.62	878.46	1,132.69	835.23	780.85
2011	934.50	890.92	1,021.50	860.85	815.60
2012	913.41	871.40	996.85	861.33	795.74
2013	879.53	851.98	970.33	857.04	785.90
2014	870.43	848.10	944.00	867.28	781.71
2015	866.37	842.70	954.12	891.09	807.05
2016	863.22	854.10	962.36	929.90	819.94
2017	871.56	857.37	972.86	931.75	831.75
2018	865.56	873.66	988.85	942.06	839.25
2019	879.69	887.36	1,014.87	940.92	845.61

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Mevduat alt piyasasında, ölçüm yapılan dönemde, piyasa yoğunlaşması önemli ölçüde artmıştır. 1999 yılında 773,97 olan *HHI*, 2001 yılında 879,04'e, 2002 yılında 987,30'a yükselmiştir. 2003-2011 döneminde endeks, $1.000 < HHI < 1.799$ aralığına çıkmıştır. Dolayısıyla 1999-2002 döneminde zayıf oligopol, 2003-2011 döneminde güçlü oligopol piyasa sınıfında bulunmuştur. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin öncesi ve sonrasında sorunlu bankaların TMSF' ye devrolması; tasarruf sahiplerinin banka seçimlerinde daha özenli davranmalarına ve güvenilir banka kavramını, yüksek faiz politikası izleyen banka olgusuna tercih etmesine neden olmuştur. Bu durum, kamu bankalarının piyasa payını artırmıştır. Piyasa payları zaten yüksek düzeyde olan kamu bankalarının paylarını daha da genişletmesi, *HHI* endeksine artış olarak yansımıştır. 2012-2018 döneminde 1.000 sınırının altına inen endeks; Haziran 2019 verilerine göre tekrar sınırın üzerine çıkarak 1.014,87 düzeyine gelmiştir. Mevduatta, çok küçük bir farkla da olsa Haziran 2019 itibarıyla piyasa yapısı güçlü oligopol lehine tekrar farklılaşmıştır.

Şekil 3: Türk Bankacılık Piyasasına Ait HHI Yoğunlaşma Endeksi Değerleri: (1999-2019)

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Şube sayısına yönelik yoğunlaşma, 1999 yılında 723,70 iken 2001 yılında 1.002,69'a yükselmiştir. Kriz sonrası sektörde yaşanan devir ve birleşmeler, şube sayısına yönelik alt piyasanın sadece 2001 yılında zayıf oligopolden güçlü oligopole geçmesine sebep olmuştur. Aynı alt piyasada endeks, 2002-2006 döneminde, 913,99-969,27 bandında hareket etmiş; 2007 itibarıyla düşüş eğilimine girmiştir. 2016 yılı itibarıyla özellikle yerli ve yabancı sermayeli özel bankaların şube kapatma kararları sonucunda yoğunlaşma tekrar artmaya başlamıştır. Benzer yoğunlaşma seyri, çalışan sayısını içeren alt piyasada da görülmüştür. Şube kapamaları bankaların çalışan sayılarına da aynı şekilde yansımıştır. Şekil 3'e göre, 1999 yılında 803,83 olan endeks, 2001 yılında 1.017,33 düzeyine gelmiş; 2002 yılı ve sonrasında azalış eğilimi göstermiş; 2016'da tekrar yükselmeye başlamıştır.

Tablo 8: Türk Bankacılık Piyasasına Ait HHI Yoğunlaşma Endeksinde Ağırlıklı Değerlere Sahip Bankalar: Haziran 2019

Banka	Aktif Büyüklüğü HHI Değeri
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	233.89
T. İş Bankası A.Ş.	117.59
T. Halk Bankası A.Ş.	115.53
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	92.89
T. Garanti Bankası A.Ş.	92.41
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	90.91

Akbank T.A.Ş.	74.62
QNB Finansbank A.Ş.	18.40
Banka	Kredi ve Alacaklar HHI Değeri
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	258.67
T. Halk Bankası A.Ş.	120.09
T. İş Bankası A.Ş.	108.97
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	100.53
T. Garanti Bankası A.Ş.	84.09
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	82.87
Akbank T.A.Ş.	56.53
Türk Eximbank	29.12
Banka	Mevduat HHI Değeri
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	309.50
T. Halk Bankası A.Ş.	139.50
T. İş Bankası A.Ş.	134.54
T. Garanti Bankası A.Ş.	107.89
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	95.06
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	92.21
Akbank T.A.Ş.	85.40
QNB Finansbank A.Ş.	18.23
Banka	Şube Sayısı HHI Değeri
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	289.98
T. İş Bankası A.Ş.	158.95
T. Halk Bankası A.Ş.	92.44
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	84.28
T. Garanti Bankası A.Ş.	79.56
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	67.96
Akbank T.A.Ş.	56.26
Denizbank A.Ş.	46.45
Banka	Çalışan Sayısı HHI Değeri
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	165.86
T. İş Bankası A.Ş.	162.70
T. Halk Bankası A.Ş.	97.39
T. Garanti Bankası A.Ş.	93.58
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	81.44
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	77.35
Akbank T.A.Ş.	46.70
Denizbank A.Ş.	42.20

Kaynak:(TBB, 2019b). (Erişim Tarihi: 16.11.2019). (Yazar tarafından oluşturulmuştur.).

Genel olarak *HHI* endeksinde de ölçülediğimiz tüm alt piyasalarda, BSYYP'nın etkileri görülmüş; program kapsamında gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemeler, piyasa yoğunlaşmasını etkilemiştir. Ölçülediğimiz dönemde, aktif büyüklüğü, kredi ve alacaklar, şube sayısı ve çalışan sayısı piyasalarında *HHI* endeksi ağırlıklı olarak, $200 < HHI < 999$ aralığında kalmış; dört alt piyasa da zayıf oligopol niteliği göstermiştir. Şube ve çalışan sayısı alt piyasaları sadece 2001 yılında güçlü oligopole dönmüştür. Mevduat alt piyasası ise 1999-2002 ve 2012-2018 dönemlerinde, $200 < HHI < 999$ bandında seyretmesi nedeniyle zayıf oligopol vasfı taşıırken; 2003-2011 ve Haziran 2019 dönemlerinde $1,000 < HHI < 1,799$ aralığına yükselmiş; güçlü oligopol kategorisine geçmiştir. Ayrıca ölçüm sonuçları doğrultusunda, tablo 8'de yer aldığı gibi, *HHI* endeksinde de kamu bankalarının ağırlığı dikkat çekerken, kamu bankalarına göre daha sınırlı da olsa yerli ve yabancı sermayeli özel bankaların katkısının da bulunduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Türkiye'de finansal sistemde en önemli rolü üstlenen Türk bankacılık sektörü; ekonomiye katkıları, temel işlevleri ve ülke ekonomisini etkileme gücü doğrultusunda incelenmesi gereken konulardan birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, TBB'nin 1999-2018 dönemi Aralık ayı ve 2019 yılı Haziran ayına ait; aktif büyüklüğü, kredi ve alacaklar, mevduat, şube ve çalışan sayısı verileri aracılığıyla kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankalarının yoğunlaşma düzeyi analiz edilmiştir.

Gerçekleştirmiş olduğumuz CR_4 analizinde; endeksin $\% 40 < CR_4 < \% 60$ aralığında bulunması nedeniyle tüm alt piyasalar, ağırlıklı olarak zayıf oligopol niteliği göstermiştir. Kredi ve alacaklar alt piyasasında sadece 1999 ve 2000 yılında endeks, $\%40$ olan sınırın altında yer almış ve tekeli rekabet piyasa grubunda bulunmuştur.

HHI analizinde, mevduat alt piyasası dışındaki tüm alt piyasalar ağırlıklı olarak $200 < HHI < 999$ aralığında kalmış ve zayıf oligopol vasfı taşımıştır. Şube sayısı ve çalışan sayısı alt piyasalarına yönelik bulgular, sadece 2001 yılında güçlü oligopol lehine sonuç vermiştir. Mevduat alt piyasası ise 1999-2002 ve 2012-2018 dönemlerinde zayıf oligopol kategorisinde bulunurken; endeksin $1000 < HHI < 1,799$ aralığına yükselmesi ile 2003-2011 ve Haziran 2019 dönemlerinde, güçlü oligopol piyasa grubunda yer almıştır.

Genel olarak her iki endekste de piyasa yapısına yönelik bulguların uyumlu olduğu görülmüş; Türk bankacılık sektörünün analiz edilen dönem ve göstergelerde, istisnai yıllar haricinde ağırlıklı

olarak zayıf oligopol piyasa yapısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarının, sektörün 1999-2005 dönemini ele alarak zayıf oligopol şartlarının geçerli olduğunu tespit eden Deniz ve Işık, (2011: 76) ile de örtüştüğü tespit edilmiştir.

Çalışmada, Türk bankacılık piyasa yapısının saptanmasının ardından piyasa yoğunlaşmasını ağırlıklı olarak etkileyen bankalar da belirlenmiştir. Söz konusu bankalar tarafından alınan kararlar ve gerçekleştirilen bankacılık faaliyetlerinin sektör ve ülke ekonomisi açısından büyük önem arz ettiği; ilgili bankaların tüm işlemlerini, sektöre ve ekonomiye yön verme sorumluluklarının bilinci ile gerçekleştirmeleri gereği ortaya konulmuştur.

Ayrıca, ölçümlerimizde zayıf oligopol olarak belirlenen piyasa yapısının, özellikleri itibarıyla da Türk bankacılık sektörü ile entegrasyon halinde olduğu görülmüştür. Nitekim ilk özellik olan 'fiyata yönelik rekabette ılımlılık' çerçevesinde; özellikle 2018 ve sonrasında kredi ve mevduat alt piyasasındaki fiyat değişimlerine, ağırlıklı olarak kamu bankaları önderlik etmiştir. Kamu bankalarının fiyata yönelik hamleleri sonrasında, piyasadaki yerli ve yabancı sermayeli özel bankalar da kârlılık amaçlarının el verdiği ölçüde kamu bankalarına uyum sağlamaya çalışmıştır.

Zayıf oligopol piyasaların bir diğer özelliği olan 'yoğun reklam faaliyetleri' kapsamında da Türk bankacılık piyasasında faaliyet gösteren çoğu banka, son yıllarda ürünlerinin farklılıklarını ortaya koymak amacıyla reklam faaliyetlerini satış ve pazarlama aracı olarak sıklıkla kullanmış; bu sayede de müşteri sayılarını ve pazar paylarını artırmayı hedeflemiştir.

Kaynakça

- Akar, C. ve Çiçek, S. (2007). Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Merkezileşmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 181.
- Al-Muharrami, S. (2009). Analysis Of Competitiveness In Qatar Banking Industry. *Int. J. Business Innovation and Research*, 3(2), 178-179.
- Bikker, J. A. ve Haaf, K. (2000). Measures Of Competition And Concentration In The Banking Industry: A Review Of The Literature. *Research Series Supervision, Netherlands Central Bank, Directorate Supervision*, 30, 1-47.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., Tokathoğlu, İ., Aykaç, G. ve Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma

- Davranışları ve Rekabet Analizi. *Türkiye Bankalar Birliği*, 280, 80-87.
- Çalmaşur, G. ve Daştan, H. (2016). Türk Bankacılık Endüstrisinde Piyasa Yapısı ve Kârlılık İlişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 2(16), 363-377.
- Çelen, A. (2010). *Yatay Yoğunlaşmaların Tek Taraflı Etkilerinin Belirlenmesinde Talep Tahmini ve Simülasyon Tekniklerinin Uygulanması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, M. H. ve Işık, N. (2011). Banka Birleşmelerinde Verimlilik ve Kârlılık Arayışları: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 57-78.
- Ediz, Y. ve Önder, K. (2019). İçecek İmalatı Sektörünün Piyasa Yapısı ve Yoğunlaşma Düzeyi: Türkiye'nin İlk 1000 Sanayi Kuruluşu Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 25-40.
- Gündoğdu, A. (2016). *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri*, Ankara: Nobel Akademik.
- Hazar, A., Sunal, O., Babuşçu, Ş. ve Alp, S. Ö. (2017). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması: 2001 Krizi Öncesi ve Sonrasının Karşılaştırılması. *Maliye Finans Yazıları*, 107, 41-68.
- Karakaya, A. ve Atukalp, M. E. (2019). Rekabetin Türk Mevduat Bankalarının Performansına Etkisi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 110, 90-91.
- Kartal, M. T. (2018). Bankaların Finans Sektöründeki Önemi. *Finansal İktisat*, 5-27.
- Kaya, F. (Ed.). (2015). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta.
- Kaynak, S. ve Ari, Y. O. (2011). Türk Otomotiv Sektöründe Yoğunlaşma: Binek ve Hafif Ticari Araçlar Üzerine Bir Uygulama. *Ekonomik Yaklaşım*, 22(80), 39-58.
- Korkmaz, Ö., Erer, D. ve Erer E. (2016). Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma İle Finansal Kırılganlık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2007-2014). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 69, 142-143.
- Kurul, D. M. (2011). Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Yoğunlaşma ve Hâkimiyet Göstergeleri. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notları*, 5(2011), 1-6.
- Memic, D. (2015). Banking Competition and Efficiency: Empirical Analysis on the Bosnia and Herzegovina Using Panzar-Rosse Model. *Business Systems Research*, 6(1), 85.

- Öksüzler, O. ve Bayır, M. (2014). Türk Bankacılık Sektörü Rekabet Yapısı ve Avrupa Birliği İle Karşılaştırması. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(3), 94-112.
- Önder, K. (2016). Türkiye Bisküvi, Çikolatalı ve Şekerli Mamuller Sektörü: Firma Yoğunlaşma Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 179-208.
- Özcan, A. ve Çiftçi, C. (2015). Türkiye'de Mevduat Bankacılığında Yoğunlaşma ve Kârlılık İlişkisi (2006–2013 Dönemi). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 3.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banksis.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye'de ve Dünyada Bankacılık*. Bursa: Ezgi.
- Schaeck, K., Cihak, M. ve Wolfe, S. (2009). Are Competitive Banking Systems More Stable?. *Journal Of Money, Creditand Banking*, 41(4), 711-712.
- Süslü, B. ve Baydur C. M. (1999). Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 54(3), 151-163.
- Şahin, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi.
- Taşkın, F. D. (2015). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal İstikrar-Rekabet İlişkisi. *Maliye Finans Yazıları*, 103, 196-200.
- Uzgören, E. ve Tarhan, A. (2012). Türkiye'de Bankacılık Piyasasında Yoğunlaşma -CR4 Herfindahl-Hirschman Endeksleri ile Analiz-. *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-16.
- Yağcılar, G. G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Aroks.
- Yaşar, M. ve Gerede, E. (2018). Türkiye Havayolu İç Hat Şehir Çiftlerindeki Pazar Yapılarının Piyasa Yoğunlaşması Ölçütleri ile Belirlenmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(1), 171-197.
- Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler Raporu, 2011, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0465_01.pdf. Erişim Tarihi: 07.03.2020.
- Temel Göstergeler Raporu, 2019, <https://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>. Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Pos, ATM Kart Sayıları Raporu, 2019, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/>. Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Faaliyet Raporları, 2019a, <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/faaliyet-raporlari/17>. Erişim Tarihi: 16.11.2019.
- İstatistiki Raporlar, 2019b, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-i-raporlar/59>. Erişim Tarihi: 16.11.2019.